

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

До 80-річчя
Харківської державної академії культури

Вісник

Харківської державної академії
культури

Збірник наукових праць

За загальною редакцією В. М. Шейка
Засновано в 1999 р.

Випуск 27

Харків, ХДАК, 2009

Засновник і видавець — Харківська державна академія культури

*Друкується за рішенням ученої ради
Харківської державної академії культури
(протокол № 3 від 2.10.2009 р.)*

Затверджено Постановою ВАК України:

08.09.1999 р. як фахове видання з історичних наук (Перелік № 2);

09.02.2000 р. як фахове видання з педагогічних наук (Перелік № 4)

21.05.2008 р. як фахове видання з соціальних комунікацій (1-05/5)

Редакційна колегія:

- В. М. Шейко, доктор історичних наук
(відповідальний редактор);
Н. М. Кушнарєнко, доктор педагогічних наук
(заступник відповідального редактора);
В. О. Ільганаєва, доктор історичних наук;
Т. О. Дмитренко, доктор педагогічних наук;
Л. А. Дубровіна, доктор історичних наук;
В. В. Кравченко, доктор історичних наук;
С. Г. Кулєшов, доктор історичних наук;
Л. С. Нечепорєнко, доктор педагогічних наук;
М. С. Слободяник, доктор історичних наук;
Л. Я. Філіпова, доктор педагогічних наук;
А. С. Чачко, доктор педагогічних наук;
А. А. Соляник, доктор педагогічних наук;
Т. Д. Булах, кандидат педагогічних наук
(відповідальний секретар)

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія KB № 13567-2541P від 26.12.2007 р.

УДК 378.147

Т. О. ДМИТРЕНКО
А. І. ПРОКОПЕНКО
К. В. ЯРЕСЬКО

ПАРАДИГМА УПРАВЛІННЯ ЯК ПІДҐРУНТЯ ПРОЕКТУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ

Парадигма управління застосована для проектування складних педагогічних об'єктів як багатовимірних сутностей. Розроблені визначення педагогічного процесу і процесу навчання. Обґрунтовані загальні характеристики педагогічного процесу.

Ключові слова: парадигма управління, педагогічний процес, багатовимірний аналіз, організація, спілкування, педагогічна система.

Парадигма управления использована для проектирования сложных педагогических объектов как многомерных сущностей. Разработаны определения педагогического процесса и процесса обучения. Обоснованы общие характеристики педагогического процесса.

Ключевые слова: парадигма управления, педагогический процесс, многомерный анализ, организация, общение, педагогическая система.

The paradigm of management has been used for the design of educational facilities as multi-dimensional beings. Developed for determining the pedagogical process and learning process. The general characteristics of the pedagogical process were grounded.

Key words: governance paradigm, pedagogical process, multivariate analysis, organization, communication, educational system.

Система знань з педагогіки та її галузей (соціальна педагогіка, педагогіка вищої школи тощо), що склалася на початку ХХІ ст., має велике загальнокультурне і життєве значення. Сучасна людина має уявляти ієрархічність педагогічної системи, яка функціонує на індивідуальному соціально-середовищному та суспільному рівнях, що в цілому є підґрунтям для навчання впродовж життя.

У комюніке Всесвітньої конференції «Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку» (ЮНЕСКО, Париж, 5–8 липня 2009 р.) відзначається: «Зважаючи на складність теперішніх і майбутніх глобальних викликів, вища освіта є соціально відповідальною за поліпшення нашого розуміння багатогранних проблем, які містять соціальний, економічний, науковий і культурний виміри та нашу здатність відповідати їм. Вона повинна привести суспільство до створення глобальних знань, які б відповідали глобальним викликам, зокрема викликам продовольчої безпеки, зміни

клімату, розподілу водних ресурсів, міжкультурного діалогу, запровадження відтворюваних джерел енергії та охорони здоров'я» [1, с. 1].

Для виконання завдань, поставлених перед вищою освітою світовим співтовариством, необхідно суттєво підвищити її якість, яка безпосередньо залежить від функціонування педагогічної системи вищої школи. Традиційно проектування компонентів педагогічної системи ґрунтується на відомих парадигмах: знанієвій, культурологічній, які здебільшого відбивають суб'єкт-об'єктні відношення, і гуманістичній, що пов'язана із суб'єкт-суб'єктними відношеннями. Становлення та розвиток управлінської парадигми відбулося порівняно недавно, на початку нового століття. Теорія проектування педагогічної системи, відповідно до нової парадигми, має ґрунтуватися на її розгляді як системи організації (впливу на особистість учня), управління (впливу на діяльність) і спілкування між суб'єктами в прямому та зворотному напрямках.

Метою статті є використання концепції, на якій ґрунтується парадигма управління, для проектування компонентів педагогічної системи.

Системоутворювальним фактором, що забезпечує здійснення процесів у педагогічній системі, є мета. Зазвичай, структуру педагогічної мети відображають як три компоненти, поєднані послідовно (рис.1).

Рис. 1. Структура педагогічної мети

Цільовим об'єктом є учень, цільовим предметом — та його якість, що формується, а цільові дії (довести, пояснити, розкрити, зацікавити) — це дії педагога. Наведена схема не розкриває наявності спільної діяльності, учень є об'єктом, а цільові дії відображають лише діяльність педагога. Схема (рис.12) є загальною, вона не віддзеркалює особливостей педагогічного процесу на різних етапах.

Згідно з парадигмою управління, на орієнтовному етапі має місце процес організації як вплив на особистість учня. Об'єктом організації є учень, предметом — формування його усвідомленості стосовно:

- необхідності засвоєння матеріалу дисципліни як компонента навчального плану;
- можливості засвоєння з точки зору знань та вмінь, які має учень;
- технології засвоєння послідовності питань, що вивчаються, необхідної літератури, рівня засвоєння, результатів;
- проблем, що вирішуються в процесі вивчення дисципліни.

Результатом спільної діяльності педагога й учня на етапі орієнтації є прийняття останнім схеми орієнтовної основи дій (за П. Я. Гальперіним, Н. Ф. Талізіню).

Відповідно до парадигми управління, на етапі орієнтації системоутворювальним фактором є організація, а управління і спілкування виконують завдання, поставлені в процесі організації.

На вищезазначене слід зважати при виборі цільових дій у процесі орієнтації як етапу навчання.

1. Ознайомити учнів з навчальним планом, розкрити місце дисципліни серед тих, які забезпечують її, а також тих, що забезпечує вона (знаннями, вміннями, способами діяльності).
2. Обґрунтувати необхідність засвоєння дисципліни (теми, питання) в процесі спільної діяльності педагога й учнів (під час бесіди, мозкового штурму, ділової гри тощо).
3. Показати, які знання, вміння необхідно мати, щоб засвоїти дисципліну (тему, розділ, питання). Самостійно підготуватися до виконання контрольного завдання для перевірки наявності цих знань і вмінь.
4. Надати інформацію стосовно технології вивчення дисципліни.
5. Спільно з учнями обговорити проблеми, суперечності, які виникли при дії факторів (об'єктивного, суб'єктивного, особистісного, людського, інтеграції, диференціації, глобалізації тощо), сформулювати проблеми.

Аналіз сукупності цільових дій на етапі орієнтації свідчить, що їх можна поділити на три групи:

- перша група (організація) — ознайомити учнів з навчальним планом, визначити місце дисципліни серед тих, які забезпечують необхідною інформацією, і тих, що забезпечує вона; показати, які знання та вміння слід мати, щоб опанувати дисципліну; надати інформацію стосовно технології вивчення дисципліни;
- друга група (управління) — самостійно підготуватися до виконання контрольного завдання для перевірки наявності знань і вмінь, необхідних для засвоєння дисципліни;
- третя група (спілкування) — спільно з учнями обговорити наявність суперечностей, що виникають при дії сукупності факторів, і відповідних проблем.

Аналіз наведених груп цільових дій свідчить, що найважливішою є перша група: ознайомити, показати, надати; вони здійснюють вплив на особистість учня з метою організації процесу навчання. Цей вплив має здебільшого інформаційне підґрунтя і виконує функцію підготовки до здійснення цього процесу. Прогностичний напрям цільових дій першої групи полягає в тому, що перед учнем відкривається перспектива використання здобутих знань у процесі подальшого навчання і професійної діяльності, а також можливість брати участь у вирішенні проблем, що постають перед наукою нині і можуть виникнути в майбутньому.

Управління, що впливає на діяльність учнів, спрямовує їх до самостійності й активності в процесі виявлення тих знань, яких бракує для вивчення нового матеріалу і здобуття цих знань та набуття вмінь.

Необхідною є третя група цільових дій, що пов'язана з першими двома. У процесі спілкування суб'єктів здійснюється спільна діяльність, використовується досвід учнів щодо аналізу суперечностей, які існують як у життєвій практиці, так і в науці. Ці суперечності виникають при дії факторів, які обов'язково існують в ергатичній системі (людино-машинній): об'єктивний (віддзеркалює зв'язок системи з оточенням); суб'єктивний, що протистить

тим суперечностям, які виникають при дії об'єктивного фактора; особистісний, що відображає вплив особистісних якостей суб'єктів на процеси, які наявні в системі, і, нарешті, людський, що віддзеркалює значення (роль) людини в системі. Зазвичай, учнів зацікавлює обговорення сутності факторів, наявності протиріч, проблем, що слід вирішувати як нині, так і в майбутньому (близькому, віддаленому).

Результатами спільної продуктивної діяльності суб'єктів на етапі орієнтації є усвідомлення необхідності, можливості та технології засвоєння матеріалу дисципліни, а також формулювання проблем, які вирішуватимуться в процесі навчання.

П. Я. Гальперін та його учні довели, що при формуванні будь-якої дії (зокрема розумової) вирішальну роль відіграє орієнтовна частина, яка визначає швидкість формування та якість. Результатом орієнтовної діяльності є орієнтовна основа ДІЙ (ООД); вона може бути трьох типів (табл.1) [2].

Таблиця 1

Характеристики орієнтовної основи дії, процесу, результатів

Відмінності	Типи орієнтовної основи дії		
	1	2	3
Повнота умов	Неповний склад	Повний склад	Повний склад
Загальність	Часткова	Часткова	Загальна
Спосіб дотримання умов суб'єктами дії	Самостійно, методом спроб	У готовому вигляді	Самостійно на основі відомого способу
Характеристики процесу	Повільний, з великою кількістю помилок	Швидкий, безпомилковий	Швидкий, безпомилковий
Характеристики сформованої дії	Чутлива до незначних змін умов виконання	Менше чутлива до умов виконання	Сталіша
Можливість перенесення дії	Незначна	Сфера перенесення обмежена подібністю умов виконання	Широта перенесення сфери дії

Типи ООД виділено, відповідно до відмінностей у загальності, повноті та способі отримання ООД. Порівняння першого типу з другим і третім свідчить, що способи створення умов суб'єктом є різними, а саме: застосування методу спроб надає в результаті неповний склад умов. Повний склад умов можна отримати або в готовому вигляді, або самостійно на основі відомого способу.

Вище ми розглянули чотири умови: необхідність вивчення дисципліни, можливість її вивчення, технологія, формулювання проблеми. Усі ці умови студенти усвідомлюють у процесі спільної діяльності з викладачем, тому перший тип ООД не має місця. Стосовно другого типу, необхідно зазначити, що вони не надаються повністю в готовому вигляді. Деяка інформація стосовно навчального плану, дисциплін, які забезпечуються і які забезпечують конкретну дисципліну, кількості годин, відведених на вивчення, видів контролю тощо, надається викладачем.

Четверта умова — формулювання проблеми — усвідомлюється в режимі співуправління з використанням загального підходу — факторного, що забезпечує широту перенесення сфери дії на інші дисципліни. Сформована розумова дія є сталою, а процес — швидкий і безпомилковий завдяки участі викладача.

Порівнюючи другий і третій типи орієнтовної основи дії, Н. Ф. Талізін дійшла висновку, що в учня формується емпіричне мислення на підґрунті другого типу і теоретичне — третього [3].

Цей висновок ґрунтується на показникові загальності підходу; якщо він є частковим (2 тип), то дійсно формується емпіричне мислення (від часткового до загального). Якщо ж він є загальним (3 тип), то формується теоретичне мислення (від загального до часткового).

Емпіричне мислення функціонує на рівні явища, без проникнення в сутність, а теоретичне — на рівні сутності (учень засвоює сутність через явища, але явища виконують нову функцію — засобу засвоєння сутності, що породжує зазначене явище). Стосовно педагогіки вважалося, що це — переважно індуктивна наука. В. П. Беспалько справедливо зауважив, що у XX ст. педагогіка почала перетворюватися в індуктивно-дедуктивну науку [4]. Як приклад, можна навести феномен педагогічної системи, яка є нині підґрунтям інтеграції педагогічних наук. Останнім часом (початок ХХІ ст.) виникли інваріанти, які застосовуються на рівні загальності (3 тип ООД): алгоритми застосування системного підходу, факторного аналізу, культурологічного підходу до вивчення педагогічних об'єктів. Сформувалося загальне бачення технології процесів у педагогічній системі, що складається із загальних етапів: орієнтовного, пізнавально-перетворювального, контрольно-рефлексивного. Як зазначено, орієнтовний етап об'єднує кілька підетапів, метою яких є формування відповідної умови: усвідомлення необхідності засвоєння, можливості, технології, формулювання проблеми.

На процес формування дедуктивного складника педагогічної науки вплинула парадигма управління, що ґрунтується на законах необхідної різноманітності, зворотного зв'язку, оптимальності, які є загальними для систем управління різної природи.

На характеристики процесу орієнтування, його результату — сформованої дії, а також можливості її перенесення в інші сфери (при вивченні різних дисциплін) впливають (за П. Я. Гальперінім, Н. Ф. Талзіною) три параметри: спільність умов, спосіб їх отримання суб'єктом і повнота (рис.2).

На нашу думку, на процес орієнтування (зміна станів) у педагогічній системі найбільше впливає повнота умов, серед яких — умова можливості засвоєння матеріалу дисципліни. Якщо учень не опанував сукупності знань, необхідних для вивчення дисципліни, або опанував лише частково, опанував орієнтування буде повільним, з помилками. І, навпаки, якщо він володіє знаннями повністю, розуміє необхідність вивчення дисципліни, технологію, брав участь у формулюванні проблеми разом з педагогом, то процес орієнтації є швидким і безпомилковим.

Спосіб створення умов (самостійно, через спроби; у готовому вигляді; самостійно на основі відомого способу або нового способу) найбільше

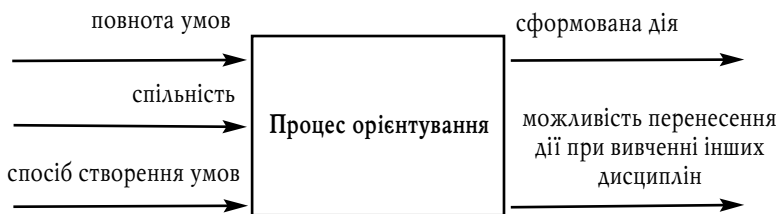

Рис. 2. Процес орієнтації як функція повноти умов, спільності умов, способу створення умов

впливає на формулювання проблеми. Якщо учень формулює проблему самостійно, він може помилитися у виборі факторів, їх описі, виявленні суперечностей. Якщо проблема надана в готовому вигляді (без застосування факторного аналізу), сформована дія з орієнтування є менше чутливою до змін. Вона буде сталішою, якщо учень застосує факторний аналіз, обґрунтує фактори, надасть додаткові, в порівнянні з педагогом, визначить відповідні суперечності і самостійно обґрунтує проблему. Його дію в цьому разі можна вважати творчою.

Спільність умов (від часткового до загального; від загального до часткового) найбільше впливає на можливість перенесення дії орієнтування при вивченні інших дисциплін. На нашу думку, сукупність умов (необхідність засвоєння матеріалу дисципліни, можливість засвоєння, технологія, формулювання проблеми) є функціонально повною та може застосовуватися в процесі вивчення будь-яких дисциплін. Факторний аналіз, проблемний метод при вивченні дисципліни дозволяють реалізувати евристичний і творчий рівень її вивчення.

Отже, повнота умов найбільше впливає на процес орієнтування; спосіб їх отримання — на результат (сформовану дію) і спільність — на можливість перенесення дії в інші сфери. Результатом здійснення етапу орієнтування є набуття учнями досвіду навчально-пізнавальної орієнтації (досвід містить знання, вміння, почуття, волю):

- знання стосовно місця дисципліни в навчальному плані спеціальності (належність певному циклу); взаємозв'язків з дисциплінами, що забезпечують цю дисципліну, і тими, які вона забезпечує; моделі навчальної дисципліни (графової, матричної, множинної), що віддзеркалюють наявність модулів (тем), взаємозв'язків між ними; проблем, які вже вирішені, нині вирішуються, плануються до вирішення в майбутньому; знань, умінь, навичок, необхідних у процесі вивчення дисципліни; технології (послідовність питань до кожної теми, перелік літературних джерел, рівень засвоєння (ознайомлення, репродукція, частково-пошуковий, творчий), результати) тощо;
- уміння обґрунтувати фактори, які впливають на функціонування і розвиток об'єкта (процесу), описати сутність факторів, виявити суперечності, зумовлені дією факторів, сформулювати проблему.

Знання й уміння, набуті учнями на етапі орієнтування, застосовуються ними на етапі пізнання наукового апарату й об'єктів науки. Важливо усвідомлювати, що кожна наука є об'єктом інтеграції та диференціації, причому на певних етапах превалює один із цих процесів. Щодо педагогіки, то процес диференціації в наш час випереджає інтеграцію. Результатом є виникнення галузей педагогіки, а саме: педагогіка вищої школи, соціальна педагогіка, спеціальна педагогіка тощо. Підґрунтям її інтеграції є педагогічна система, тому проблема її дослідження нині вельми актуальна. Вивчення статистики системи відбувається за допомогою структурно-функціонального підходу, теорії множин, графів, матриць тощо. Функції компонентів педагогічної системи полягають у тому, що:

- цілі віддзеркалюють результати процесу в педагогічній системі;
- принципи призначені для зменшення дії суперечностей, що виникають при реалізації цілей (А. М. Алексюк, В. С. Безрукова, А. О. Кірсанов, В. В. Ягупов);
- зміст віддзеркалює соціокультурний досвід людства (що необхідно вивчати);
- методи, форми і засоби спільної діяльності суб'єктів відображають технологічний аспект процесу (як, за допомогою чого він відбувається).

Згідно з парадигмою управління, умовами реалізації педагогічного процесу є:

1 у статичі:

- організація, управління, спілкування між суб'єктами педагогічної системи;
- наявність мети, принципів, змісту, методів і форм спільної діяльності;

2 у динаміці:

- взаємозв'язок об'єктивного, суб'єктивного, особистісного і людського факторів;
- єдність процесів диференціації та інтеграції;
- єдність навчання, виховання, розвитку і соціалізації особистості;
- поступовий перехід організації та управління в самоорганізацію і самоуправління.

Наведені умови забезпечують цілісність педагогічного процесу.

1. Умови охоплюють два стани процесу — статичу і динаміку.
2. Вихідною умовою процесу є наявність системи, в якій суб'єкти (педагоги, учні) виявляють активність згідно з моделлю синергетичної системи Г. Хакера щодо здійснення процесів організації, управління і спілкування.
3. Процес має бути цілеспрямованим, тому наявність мети є обов'язковою (спрямованість на результат).
4. Має бути визначено підґрунтя процесу — принципи і відповідні правила їх здійснення.
5. Має бути визначений зміст спільної діяльності — системи, компоненти якої є знання (теоретичні, методологічні), способи їх здобуття; уміння здійснювати діяльність, зокрема й творчу; рефлексивні вміння.

6. Мають бути оптимально підібрані методи і форми діяльності відповідно до суб'єктів, їхніх знань і вмінь, досвіду, а також мети, принципів і змісту.
7. На систему впливає сукупність факторів, які діють не ізольовано, а спільно; у результаті, виникають дві сукупності протиріч: між факторами і як наслідок — дії фактора на систему.
8. Процеси в педагогічній системі взаємопов'язані, впливають один на одного, наприклад, навчання — на виховання і розвиток; усі разом — на позитивну соціалізацію особистості.
9. Засоби управління й організації мають бути розроблені так, щоб впливати на особистість та її діяльність у напрямі здійснення самоорганізації та самоуправління.

Отже, сутність педагогічного процесу можна віддзеркалити в такому визначенні: педагогічний процес — цілеспрямована, неперервна, наступна, послідовна зміна станів суб'єктів педагогічної системи, що відбувається в умовах організації, управління, спілкування під час вирішення ситуацій спільної продуктивної діяльності в навчанні, вихованні, розвитку, соціалізації особистості при поступовому переході до самоуправління і самоорганізації в набутті нею освітніх результатів.

Наведене визначення педагогічного процесу відображає такі його характеристики:

- 1) родо-видове відношення (педагогічний процес — зміна станів суб'єктів як компонентів педагогічної системи);
- 2) зміна станів відбувається цілеспрямовано, неперервно, наступно, послідовно;
- 3) зміна станів відбувається в умовах організації, управління, спілкування.
- 4) одиницею (клітинкою) педагогічного процесу є вирішення ситуацій спільної продуктивної діяльності в навчанні, вихованні, розвитку, соціалізації особистості;
- 5) набуття суб'єктами освітніх результатів відбувається при поступовому переході від прямого управління й організації до самоуправління й самоорганізації (засвоєння знань, набуття вмінь, розвиток особистісних якостей, підвищення рівня соціальності як якості, що пов'язує навчання і виховання з життям, далі — з виробничою працею).

Критерії ефективності педагогічного процесу характеризують діяльність викладача як носія педагогічної культури (високий рівень знань зі спеціальності, зокрема теоретичних, методологічних; умінь проектування оптимальної педагогічної системи, технології і методики здійснення педагогічного процесу), студента (рівень знань та вмінь зі спеціальності, рівень мотивації, сформованість особистісних рис: самостійності, активності, ініціативи, толерантності тощо), їхньої спільної діяльності в процесі організації, управління, спілкування (оптимізація, інтенсифікація, фундаменталізація, професіоналізація).

Культура спільної діяльності як складний об'єкт має принаймні три складники: культура організації, культура управління і культура спілкування. Культура організації характеризує цей процес на всіх етапах, але

найбільший вплив вона здійснює на етапі орієнтування. Вона полягає в наявності всіх підетапів: усвідомлення необхідності, можливості, технології вивчення дисципліни, формування ООД і визначення основної проблеми. Вплив на особистість має на меті формування мотивації щодо вивчення дисципліни, виховання вміння самоорганізації студента. Педагог має забезпечити оптимальне співвідношення організації, управління і спілкування.

Культура управління забезпечує найбільший вплив на діяльність студентів на етапі пізнання та перетворення об'єктів науки (управління на цьому етапі — системоутворювальний фактор). Культура управління полягає в сприйманні, перетворенні та застосуванні інформації стосовно об'єкта, що вивчається, оцінці ситуації, що склалася, розробці моделі об'єкта, виборі критеріїв та обмежень з метою обґрунтування характеристик об'єкта по його моделі. Порівняння характеристик з бажаними дозволяє прийняти рішення щодо зміни характеристик.

Моделі об'єктів гуманітарної сфери здебільшого є описовими. Для їх отримання використовуються зокрема аспектний аналіз і факторний підхід. Аспектний аналіз дозволяє віддзеркалити статику об'єкта, а факторний — динаміку. Результатом застосування аспектного аналізу, зокрема, є визначення об'єкта. Наприклад, застосування аспектного аналізу уможливило розробку визначення процесу навчання. Було використано три взаємопов'язані аспекти: організація, управління і спілкування, які відображають спільну діяльність педагога й учнів. Отже, навчання розглядалося теорією управління і теорією комунікації: навчання — це організація як вплив на особистість, управління як вплив на діяльність і спілкування як передача інформації між суб'єктами (педагогами, учнями) в прямому та зворотному напрямках, результатом якого є здобуття знань і набуття вмінь, розвиток пізнавальних сил (мислення, мовлення, уяви та пам'яті) й особистісних якостей (активності, самостійності, толерантності тощо).

Для дослідження динаміки гуманітарного об'єкта за допомогою факторного аналізу необхідно процес його зміни розділити на етапи, визначити фактори, які найбільше впливають на кожному етапі, обґрунтувати суперечності, що виникають при дії кожного фактора, а також засоби, які сприяють зниженню рівня їх дії на об'єкт.

Результатом дослідження статичної і динамічної об'єкта є його характеристики: статичні залишаються постійними, а динамічні — змінюються за часом. Характеристики порівнюються з бажаними в процесі контролю, а також оцінюються наявності розбіжностей. Якщо необхідно, зміна характеристик здійснюється через вплив факторів у процесі модельного експерименту.

На контрольно-рефлексивному етапі наявна екстеріоризація отриманих результатів у процесі спілкування між суб'єктами. Визначаються цінність результатів, можливість їх використання для подальших досліджень об'єкта.

Загальні характеристики педагогічного процесу наведені в табл. 2. На орієнтовному етапі використовуються знання і культурологічна парадигми. Знання щодо дисципліни, яка вивчається, а саме: необхідність її опанування,

Таблиця 2
Загальні характеристики педагогічного процесу

№	Етап	Парадигма	Системоутворюючий фактор	Підхід	Вид управління	Підетapi					Культура діяльності		
						Необхідне засвоєння	Можливість	Технологія	Схема ООД	Проблема			
											Культура організації: показники		
1	Орієнтовний	Знаннева, Культурологічна	Організація	Системний Факторний	Пряме	Повнота і достовірність інформації стосовно дисципліни	Знання Уміння Навички	Послідовність засвоєння, література, рівень, результати	1 2 3	Фактори Суперечності Проблеми			
2	Пізнавально-перетворювальний	Управління	Управління	Системний Інтервальний Факторний Культурологічний	Співуправління	Інформаційний	Критерії, обмеження	Модель об'єкта	Характеристики	Корекційний			
						Культура управління: показники							
						Повнота і достовірність інформації стосовно об'єкта	Критерії, показники, рівні	Вибір способу моделювання об'єкта	Вибір способів контролю характеристик об'єкта	Корекція характеристик об'єкта			
3	Контрольно-рефлексивний	Знаннева, культурологічна	Спілкування	Культурологічний	Самоуправління	Фіксація та оцінювання змін, характеристик об'єкта	Обговорення результатів модельного експерименту						
						Культура спілкування: показники							
						Вибір способів фіксації й оцінювання змін характеристик об'єкта під впливом дії факторів (модельний експеримент)	Вибір методу обговорення результатів модельного експерименту (мозковий штурм, дискусія, бесіда тощо)						

можливість з точки зору здобутих раніше знань, доцільність їх використання в інших дисциплінах і практичній діяльності, технологія засвоєння, необхідні рівні (репродуктивний, частково-пошуковий, творчий), результати є цінностями для суб'єктів (знання — цінності).

Системоутворювальним фактором на цьому етапі є організація, в процесі якої використовуються системний і факторний підходи. Системний підхід дозволяє розглянути наукову дисципліну як систему, компонентами якої є модулі, пов'язані між собою, а також з дисциплінами, які забезпечують необхідними знаннями й умінями. Розвиток дисципліни можливо простежити через зміни в її науковому апараті: об'єкти, предмети, меті, завданнях тощо.

Факторний підхід дозволяє проаналізувати фактори, що впливають на виникнення й розвиток науки (об'єктивний, суб'єктивний, особистісний, людський, диференціація, інтеграція тощо), суперечності й проблеми, що вирішуються нині і вирішуватимуться в подальшому.

Культура організації представлена такою множиною:

$$A = \{\text{парадигми, підходи, вид управління, підетapi},$$

де

Парадигми = {знанієва, культурологічна}.

Підходи = {системний, факторний}.

Вид управління = {пряме управління}.

Підетapi = {необхідність засвоєння; можливість засвоєння; технологія засвоєння; вибір схеми ООД; обґрунтування проблеми}.

На пізнавально-перетворювальному етапі використовується парадигма управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Системоутворювальним фактором є управління (співуправління, самоуправління), використовуються системний, факторний і культурологічний підходи. Так, педагогічна система розглядається як система управління діяльністю учнів, усі компоненти якої є засобами управління. Компоненти: цілі, принципи, зміст, методи і форми діяльності є цінностями для суб'єктів, а саме: цілі як цінності для майбутнього фахівця; зміст дисципліни як цінність за критерієм новизни інформації, її повноти; методи і форми діяльності як цінності з точки зору застосування необхідних засобів навчання, зокрема технічних.

Інтервальний підхід (Ф. В. Лазарєв) застосовується для визначення аспектів дослідження об'єктів гуманітарної сфери. Факторами є різні точки зору на об'єкт дисциплін, які здійснюють розробку проблем, пов'язаних з об'єктом (філософія, культурологія, психологія, соціологія, історія, логіка тощо).

На пізнавально-перетворювальному етапі згідно з парадигмою управління виділено такі підетapi: збирання інформації стосовно об'єкта, що розглядається; обґрунтування критеріїв та обмежень; розробка моделі об'єкта; визначення його характеристик; порівняння їх з бажаними; зміна характеристик об'єкта в процесі модельного експерименту.

Отже, культура управління (самоуправління) навчальною діяльністю учнів відображається сукупністю множин:

Парадигми = {Управління}.

Підходи = {Системний, інтервальний, факторний, культурологічний}.

Вид управління = {Співуправління}.

Підетати = {Збирання інформації й оцінювання ситуації; обґрунтування критеріїв та обмежень, розробка моделі об'єкта, визначення характеристик об'єкта; порівняння характеристик з бажаними; зміна характеристик об'єкта в процесі модельного експерименту}.

На контрольно-рефлексивному етапі застосовується знанієва і культурологічна парадигми. Знання стосовно дисципліни, що вивчається, поповнюються інформацією щодо сутності об'єктів, що вивчаються, способів і засобів їх дослідження, можливості застосування в практичній діяльності.

З точки зору культурологічної парадигми, слід визначити значимість отриманих результатів вирішення проблеми дисципліни для подальшого навчання і фахової діяльності.

Системоутворювальним фактором на цьому етапі є спілкування між суб'єктами, в процесі якого наявна екстеріоризація результатів в режимі самоуправління.

Підетапами на цьому етапі є фіксація й оцінювання змін характеристик об'єкта через впливи факторів на модель об'єкта, обговорення результатів модельного експерименту і необхідність його продовження.

Таким чином, культура спілкування між суб'єктами відображається сукупністю множин:

Парадигми = {Знанієва, культурологічна}.

Підходи = {Культурологічний}.

Вид управління = {Самоуправління}.

Підетати = {Фіксація й оцінювання змін характеристик об'єкта; обговорення результатів модельного експерименту}.

Підсумовуючи, варто акцентувати увагу на таких моментах.

Згідно з парадигмою управління, дослідження педагогічного процесу здійснюється із застосуванням багатовимірного аналізу. Сутність педагогічного процесу як взаємодії суб'єктів розкривається через такі явища: організація, управління, спілкування.

На орієнтовному етапі педагогічного процесу інваріантна сутність умов містить необхідність, можливість, технологію вирішення проблеми, постановку завдання і формування схеми ООД. Сукупність цільових дій суб'єктів є функцією організації, управління, спілкування, причому системоутворювальним фактором є організація.

На основі аналізу залежності результатів процесу орієнтування від умов його здійснення виявлено закономірність, яка полягає в тому, що повнота умов найбільше впливає на процес, спосіб створення умов — на результат — сформовану дію, а також загальність — на можливість перенесення дії в інші сфери.

Розроблене визначення педагогічного процесу віддзеркалює його сутність як такої цілеспрямованої, неперервної, наступної, послідовної

зміни станів суб'єктів, що наявна в умовах організації, управління, спілкування під час вирішення ситуацій спільної продуктивної діяльності в навчанні, вихованні, розвитку, соціалізації особистості при поступовому переході до самоуправління і самоорганізації особистості в набутті нею освітніх результатів.

Визначення педагогічного процесу як інваріант стало підґрунтям для розробки визначення навчання — цілеспрямованої, безперервної, наступної, послідовної зміни станів учнів в умовах впливу на особистість (організація), діяльність (управління), спілкування в прямому і зворотному напрямках при поступовому переході від прямого управління до самоуправління з метою здобуття знань і набуття вмінь, розвитку пізнавальних сил (мислення, мовлення, уяви, пам'яті) й особистісних якостей (активності, самостійності, толерантності тощо).

Загальні характеристики педагогічного процесу (табл. 2) містять етапи та підетапи вивчення дисципліни, системоутворювальні фактори на кожному етапі, підходи, що застосовуються для дослідження об'єктів гуманітарної сфери, види управління (пряме, співуправління, самоуправління), а також інтегральний критерій — культура спільної діяльності суб'єктів педагогічної системи (культура організації, культура управління, культура спілкування) з відповідними показниками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Комюніке Всесвітньої конференції «Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку» (ЮНЕСКО, Париж, 5–8 липня 2009 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstemp/2009_1/2207*
2. *Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. — 2-е изд., доп. и испр. — М. : Изд-во МГУ, 1984. — 344 с.*
3. *Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : книга для учителя / Н. Ф. Талызина. — М. : Просвещение, 1988. — 175 с.*
4. *Беспалько В. П. Теория учебника: Дидактический аспект / В. П. Беспалько. — М. : Педагогика, 1988. — 160 с.*

Надійшла до редколегії 08.09.2009 р.

УДК 37.013.42:130.2

А. О. РИЖАНОВА

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Аналізуються особливості соціалізації студентської молоді в соціокультурних умовах інформаційного суспільства та завдання вдосконалення системи соціального виховання у вищих навчальних закладах.